

COPIII AFLAȚI ÎN DIFICULTATE: ISTORIC, DEFINIȚII ȘI UNELE ASPECTE LEGALE ȘI SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Mihail CIOBANU

*doctorand USDC, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Republica Moldova*

ciobanu.mihail.s@gmail.com

Катерина ГЛИНЯНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
Республіка Україна*

civillaw@onua.edu.ua

Abstract

After gaining independence, Republic of Moldova being in a transitional period, has got people who lost their jobs, became hopeless, in poverty, in vices and other deviant behaviours, part of which went abroad. A picture that reminds us of the "journey through the wilderness" of the Jewish people. These represent only part of the whole spectrum of consequences that have been inflicted on children, which has led to the emergence of children in difficulty, children, which, in general, can be characterized by lack, insufficient parental care or inadequate parental care. The authors of this paper intend to analyze some legal and social aspects of this category of children in the Republic of Moldova based on the legislation of the country and the data provided by the National Bureau of Statistics, doing beforehand a foray into the history and definition of this group of children.

Key words: *children in difficulty, legislation, child protection, definition, historical evolution, Republic of Moldova.*

JEL Classification: *B10, B20, B50, D10, D60, H75, I31, J13, K15, K36, N30.*

"Copiii voștri nu sunt copiii voștri. Ei sunt fiii și fiicele dorului Vieții de ea însăși îndrăgostită. Ei vin prin voi, dar nu din voi, Și, deși sunt cu voi, ei nu sunt ai voștri. Puteți să le dați dragostea, nu însă și gândurile voastre, Fiindcă ei au gândurile lor. Le puteți găzdui trupul, dar nu și sufletul,

---

Fiindcă sufletele lor locuiesc în casa zilei de mâine, pe care voi n-o puteți vizita nici chiar în vis. Puteți năzui să fiți ca ei, dar nu căutați să-i faceți asemenea vouă, Pentru că viața nu merge înapoi, nici zăbovește în ziua de ieri. Voi sunteți arcul din care copiii voștri, ca niște săgeți vii, sunt azvârliți pe drumul nesfârșirii. (...)

(Khalil Gibran – ”Despre copii” în Profetul, 1923)

Introducere

Copiii reprezintă acel grup de populație care constituie potențialul viitor al unei societăți. Aflându-se în etapa incipientă a vieții, ei necesită sprijinul părinților, tutorilor sau altor persoane adulte responsabile. Însă când acest sprijin este insuficient, adică când aceste persoane responsabile nu-și îndeplinesc sau nu își pot îndeplini suficient obligațiunile sale față de copii, aceștia ajung în situații de dificultate, care nu întotdeauna pot fi soluționate în cadrul familial și, prin urmare, necesită intervenția unor agenți exteriori mediului în care se află copiii, cum ar fi: autorități statale, organizații internaționale, organizații nonguvernamentale sau alte entități care pot oferi susținere acestor copii.

Copiii aflați în dificultate reprezintă una dintre categoriile de populație cele mai vulnerabile, deoarece, fiind copii, pe de o parte se află la o vârstă, la care, de regulă, nu pot lua decizii serioase, care pot fi luate de persoane responsabile, precum ar fi adulții sau tutorii, iar pe de altă parte, această stare de vulnerabilitate în care se află este dublată de dificultățile de care sunt afectați, care gravitează în jurul gradului în care părinții sau tutorii își îndeplinesc responsabilitățile părintești. Cu alte cuvinte, acești copii într-o măsură mai mare sau mai mică au deficiențe privind îngrijirea părintească, la acoperirea căror instituțiile de stat îndeplinesc un rol important prin intermediul aplicării prevederilor politicilor de susținere economico-socială a acestor copii.

Existența acestor situații de dificultate la unii copii determină necesitatea definirii unei categorii specifice de copii, denumite generic „copii aflați în dificultate”. Pe de o parte fiecare comunitate în care există copii are problemele sale specifice, iar pe de altă parte agenții guvernamentali naționali, cei internaționali și cei non-guvernamentali sau de alt fel au prioritățile lor în materie de politici sau măsuri economico-sociale, norme legale sau cu titlu de recomandare sau ideologii, ceea ce a determinat ca abordarea copiilor aflați în dificultate să varieze în funcție de perioada

istorică, formațiunea politică, dificultățile propriu-zise ale copilului și de alte entități preocupate și de alți factori.

1. Metode de cercetare, date

În acest articol au fost utilizate ca metode de cercetare: analiza legală, analiza datelor statistice, sinteza, inducția și deducția. Ca surse de date pentru analiză au fost utilizate cele ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova. Vor fi analizate cadrul legal al copiilor aflați în dificultate, precum și unele aspecte social-economice ale acestor copii, realizând întâi o incursiune în istoria și în varietatea definițiilor acestui grup de copii.

2. Un scurt istoric al copiilor aflați în dificultate

Înainte de formarea unor sisteme de susținere economico-socială a copiilor aflați în dificultate comunitatea în care ei trăiau avea acest rol. În epoca străveche copiii aflați în dificultate erau susținuți de membrii tribului din care făceau parte, conform ipotezelor unor arheologi și psihologi în baza rămășițelor unor copii cu dizabilități fizice sau mentale, precum Sindromul Down [12][3]. Însăși arheologia copilăriei ca disciplină de sine stătătoare s-a dezvoltat abia din anii '80 ai secolului al XX-lea o dată cu arheologia femeilor, datorită criticilor feministe privind neglijarea unor categorii vulnerabile de populație în acest domeniu până atunci.

Mai târziu, când s-au dezvoltat formațiunile statale în Antichitate a apărut necesitatea unor politici de susținere economico-socială a copiilor aflați în dificultate. În Epoca Antică ca și copii aflați în dificultate erau considerați în general orfanii, care pe lângă văduve erau văzuți ca făcând parte din cele mai vulnerabile grupuri de populație. Sub această denumire intrau și persoanele singure fără întreținător până la căsătorie. Sistemul patriarhal antic de relații economico-sociale a determinat ca termenul de ”orfan” să aibă semnificația de persoană ”fără tată”, deoarece întreținătorul, de regulă, era considerat tatăl copilului, care era capul familiei. Mai târziu, pe timpul împăratului roman Justinian I (circa sec. al VI-lea d. Hr.) acest termen a căpătat și sensul de persoană ”fără ambii părinți” [10, p.2].

Scopul politicilor de susținere economico-socială a acestor copii în Antichitate nu era atât creșterea bunăstării copilului în sine, cât creșterea numărului populației pentru dezvoltarea unor state puternice. Numirea unor așa-numiți ”gardieni de orfani”, oferirea de zestre pentru fetele orfane și

seturi militare pentru băieții orfani erau practici răspândite în Grecia Antică [10, p.38].

Atenția deosebită acordată orfanilor în Antichitate, dar și mai târziu în Evul Mediu era determinată de incidența lor ridicată, care era cauzată de o serie de factori, cum ar fi: sănătatea publică inadecvată, speranța de viață scăzută, decese de război, decesul mamei în timpul nașterii și diferențele majore de vârstă la prima căsătorie pentru bărbați și femei [10, p.31].

În textele antice de legi sau recomandări legale, cum ar fi: tratatul indian de management economic și politic Arthashastra (secolul al IV-lea î. Hr.), cărțile sfinte ale tradițiilor religioase (Vedele, Biblia, Coranul, Talmudul, Tripitaka, Tao Te Ching), codul de legi sumerian al lui Ur-Nammu (c. 2050 î. Hr.) sau cel babilonian al lui Hammurabi (1754 î. Hr.) copiii aflați în dificultate sunt asociați cu termenul „nevoiași” pentru cei care se află în sărăcie sau „orfani” pentru cei care au doar un părinte sau sunt fără îngrijire părintească neavând ambii părinți.

În aceste cărți sacre principiile de susținere ale copiilor aflați în dificultate erau direcționate pe două filiere – voluntară și obligatorie. Biblia stabilește plata zeciuiei (*ma'aser*) – impozitul ce constituia a zecea parte din producția agricolă sau din venitul obținut, care trebuia utilizat inclusiv pentru copiii nevoiași și cei orfani și încurajează vizitarea orfanilor și îngrijirea lor. Coranul stabilește dania rituală (*zakat*) – un impozit pe bunuri, care e redistribuit celor nevoiași, inclusiv orfanilor și altor copii în dificultate și recomandă caritatea voluntară (*sadaqa*). În tradițiile filosofico-religioase ale Orientului Îndepărtat (taoismul, budismul, hinduismul, confucianismul, jainismul, sikhismul, shintoismul) se încurajează compasiunea față de acești copii în mare parte prin caritate voluntară (*daana* - în cele indiene, *shi* sau *ci* - în cele chineze, *jizen jigyo* – în shintoism). În cartea clasică taoistă Tao Te Ching se încurajează compasiunea față de orfani, remarcându-se caracterul temporar al bogăției și sărăciei. În formațiunile politice din Orientul Antic legislația acorda un rol deosebit susținerii copiilor orfani. În Sumer în Codul lui Ur-Nammu, care este cel mai vechi cod de legi cunoscut în prezent (circa 2100-2050 î. Hr.) se menționează că au fost introduse măsuri astfel încât orfanii să nu depindă de cei bogați, deși textul acestora nu s-a păstrat. În epoca antică atât în lumea greco-romană, cât și în țările asiatice, precum China [16] se practica infanticidul asupra unei categorii de copii vulnerabili – nou-născuții nedoriți, fapt ce nu era stigmatizat, acești copii fiind, de regulă, fără

protecție, fără drepturi și fără o plasă de siguranță. Biserica creștină prin activismul său social radical a schimbat percepția asupra infanticidului, acesta ajungând să fie condamnat prin lege.

În Epoca medievală în general se consideră că noțiunea de copilărie ca perioadă aparte a vieții omului nu exista, după cum susține medievalistul specializat în istoria familiei și copilăriei Philippe Ariès, acest termen fiind unul de origine modernă [1]. În această perioadă bolile, dieta slabă, munca istovitoare pentru întreținerea familiei reduceau speranța de viață a copiilor, mulți dintre care nu ajungeau nici până la adolescență dacă supraviețuiau copilăriei timpurii. Copiii, dacă supraviețuiau perioada copilăriei, duceau uneori vieți pline de tulburări și anxietate. Majoritatea copiilor nu au avut privilegiul de a trăi stilul de viață mai facil pe care mulți copii îl experimentează în vremurile actuale. De asemenea, mulți copii nu aveau timp pentru joc pentru că erau puși la muncă pentru a-și ajuta familiile.

Abia în perioada Renașterii când apar tablourile cu îngeri în formă de copil, copilăria ajunge să fie delimitată de maturitate ca etapă aparte a vieții omului. Până atunci copiii erau priviți ca adulți în miniatură.

În perioada modernă o dată cu industrializarea, a apărut și o altă categorie de copii aflați în dificultate - copiii exploatați prin muncă în fabrici, mine, despre care au scris extensiv K. Marx, F. Engels și alți gânditori socialiști, scrierile cărora au contribuit la reglementarea muncii copiilor și mai târziu la abolirea acesteia. Unii economiști, însă, precum Milton Friedman consideră că practic toți copiii lucrau în agricultură până la Revoluția Industrială, iar, de fapt, în această perioadă numărul copiilor care lucrau s-a redus [17].

În a doua jumătate a secolului al XX-lea se observă un interes crescut în cercetarea copilăriei și a istoriei sale. Unul dintre factorii care au determinat acest interes a fost popularitatea înaltă a psihanalizei lui S. Freud și studiile privind dezvoltarea copilului ale lui J. Piaget. Astfel crește diversitatea aspectelor problematice sub care sunt cercetați copiii, ceea ce a determinat crearea unei mulțimi de definiții a copiilor aflați în dificultate în cele mai diverse domenii. Așadar, problemele copiilor aflați în dificultate fac parte din obiectul de studiu sau de activitate a mai multor discipline: medicina (pediatria și subdomeniile pediatrie din alte ramuri medicale, pediatria genetică, psihologia pediatrică), dreptul (bioetica pediatrică, etica pediatrică, dreptul juvenil, dreptul familiei), pedagogia (logopedia, defectologia), psihologia (psihologia copilului, psihoterapia infantilă),

economia familiei, economia bunăstării, criminologia juvenilă, asistența socială a copilului și familiei, politologia (politica educației speciale, politicile de susținere a familiei și copilului) și altele.

Aspectele psihomedicale ale copiilor aflați în dificultate au fost abordate în mod sistematic începând cu secolul al XIX-lea în lucrările mai multor psihologi, medici, pedagogi, reformatori sociali: L. Witmer (metodologia psihologiei clinice, crearea spitalelor și clinicilor psihologice pentru copiii cu dizabilități); A. Freud (psihanaliza copiilor); M. Montessori (școlile ortofrenice pentru copii cu deficiențe de dezvoltare); E. Erikson (dezvoltarea psihosocială a copilului; criza identității); J. Piaget (teoria dezvoltării cognitive a copilului); B. Rogoff (programele de educație parentală); E. Thelen (aplicarea teoriei haosului în dezvoltarea comportamentală a copilului); L. Vygotsky (dezvoltarea conceptelor la copii), A. J. Sameroff (modelul de risc cumulativ pentru copiii cu risc ridicat pentru tulburări mentale), R. Steiner (școlile Waldorf, case pentru copii cu dizabilități de dezvoltare, educația curativă pentru copiii cu deficiențe mentale), V. Frankl (logoterapia) și alții.

Aspecte economico-sociale ale copiilor aflați în dificultate au fost tratate sistematic de abia din a doua jumătate a secolului al XX-lea, cu unele excepții (T. R. Malthus; K. Marx; F. Engels), de așa savanți, precum: G. Becker, J. Mincer (teoria capitalului uman), A. Sen, M. Nussbaum, (abordarea capacităților), R. Posner (marketizarea adopțiilor).

După cel de-al doilea război mondial, o dată cu apariția ONU și crearea Fondului UNICEF și apariția diferitor organizații naționale și internaționale ce aveau ca obiectiv protecția drepturilor omului și, în speță, ale copilului, conținutul noțiunii „copil aflat în dificultate” a devenit mai vast, cuprinzând mai multe categorii de copii (cu dizabilități, afroamericani, abandonați etc.), politicile trebuiau să ia în considerare principiul interesului superior al copilului. În urma aderării la astfel de organizații și semnării unor convenții internaționale în legislațiile naționale ale statelor au apărut așa termen sau termeni analogi.

În articol va fi utilizat termenul generic ”copii aflați în dificultate”, care va include atât copiii în situație de risc, cât și cei fără ocrotire părintească, cu unele modificări, care vor fi precizate pe parcurs.

3. Definirea copiilor aflați în dificultate

Înainte de a delimita această categorie vulnerabilă de populație trebuie stabilită definiția copilului. Însăși asocierea cu anumite probleme există chiar în etimologia cuvântului „copil”. Sensul original al cuvântului „copil”, conform Dicționarului Etimologic Român [8], este „bastard, fiu natural, nelegitim”. Acest cuvânt s-a răspândit și în alte limbi balcanice, păstrând conotația peiorativă (spre exemplu, κόπελος - „bastard” (neogreacă), koplū - „bastard” (slovenă), kópé – „haimana” (maghiară)). Așadar, încă de la originile acestui cuvânt semnificația sa se referea la un copil cu probleme (născut în afara căsătoriei). Dicționarul Explicativ al Limbii Române din 2009 [9] definește, deși vag și general, termenul de copil ca ”un băiat sau fată în primii ani ai vieții (până la adolescență)”. Din punct de vedere biologic, un copil este o ființă umană până la pubertate (în sens larg) sau de la naștere până la pubertate (în sens restrâns). În unele culturi persoanele umane sunt considerate copii până la realizarea unui ritual de trecere, care poate sau nu să corespundă cu perioada pubertății. Din punct de vedere juridic, copilul este considerat minor până la o vârstă stabilită de lege, de regulă, vârsta majoratului, care poate varia în funcție de țară de la 15 ani (sau de la 9 ani lunari¹ pentru fetele din Iran) până la 21 de ani. O definiție unificată este oferită de Organizația Națiunilor Unite în Convenția privind Drepturile Copilului [18, p. 4] – ”o ființă umană sub vârsta de 18 ani, cu excepția cazului în care în legea aplicabilă copilului, majoratul este atins mai devreme”. Parte a Convenției sunt 196 de țări (doar fără SUA, care a semnat, dar nu a ratificat documentul), ceea ce arată că definiția dată chiar dacă probabil nu este utilizată peste tot, cel puțin e acceptată pe larg ca definiție de lucru. Este probabil singurul document semnat de toate statele lumii. Din punct de vedere legal vârsta limită până la care o persoană e considerată copil este importantă din perspectiva considerației că copiii nu pot lua decizii serioase și, prin urmare, dețin, de regulă, mai puține drepturi și o capacitate de exercițiu mai redusă decât adulții și în mod legal trebuie să se afle în îngrijirea unui adult responsabil.

Deoarece problemele copiilor aflați în dificultate pot fi abordate pe mai multe dimensiuni în mod multidisciplinar, o mulțime de experți din

---

¹ Un an lunar are 12 cicluri lunare complete, durând circa 354,37 zile. Calendarul lunar e utilizat în țări musulmane în scopuri religioase.

diverse domenii au contribuit la tratarea diferitor aspecte: psihomedicale, sociale, economice sau de altă natură, ceea ce a determinat apariția a o mulțime de definiții oferite de experți, state, ONG-uri, organisme internaționale și alte entități, conținutul definiției variind în funcție de contextul specific.

În literatura de specialitate copiii cu probleme sunt denumiți prin diverși termeni, de la cei mai generali: *copii aflați în dificultate*; *copii în situații de risc*; *copii în situații social periculoase*; *copii în situații de viață dificile*; *copii nevoiași*, până la cei mai specifici, în funcție de dificultatea în care copiii se află: *orfani*, *abandonați*, *vagabonzi*, *neglijați de părinți*, *cu dizabilități* etc.

Spre exemplu, termenul ”copii (aflați) în dificultate” este întâlnit atât în lucrările savanților autohtoni (S. Bălțătescu; S. Cojocaru; D. Cojocaru; G. Irimescu; D. Stan; M. Cojocaru; M. Pitea; E. Zamfir; G. Neagu; M. Dița, M. Vîrlan; O. Frunze; L. Gorgan; A. Decsei-Radu; P.C. Bejenaru; O. Ghiță, A. Calotă-Ponea; V. Bodrug-Lungu; M. Robilă și alții), cât și la cei străini (J. Elliot; M. Place; S. Léveillé; C. Chamberland; Y. Du; L. Nygren; L. Sun; J.-T. Liu; J. Dickens; M. Mayer; C. Lavergne; M. Tourigny; J. Wright; C. Hayden; J. Ballet; A. Bhukuth; F. Rakotonirinjahanary; M. Rakotonirinjahanary; E. Divinagracia; C. Dutreuilh; M. D. Glicken și alții). Termenul ”copii nevoiași” (*children in need*) este întâlnit mai mult în lucrări ale savanților străini (J.A. Basarab-Horwath; J. Horwath; B. Goldson; G. Foster; C. Makufa; R. Drew; S. Kambeu; K. Saurombe; M. Little, K. Mount; N. Axford, L. Morpeth și alții). Termenul ”copil în situații dificile de viață” este mai frecvent întâlnit la savanții din spațiul ex-sovietic (A.B. Tugarov; A.S. Dudkin; T. V. Maydanova; O.A. Zapol’skaya; T. I. Lavryonova; M. A. Lygina; V.V. Gagay; K. Yu. Grineva; T.V. Yakovleva; A.A. Baranov; T. V. Makeeva; A. I. Yudina; I. A. Tyut’kova și alții).

Unul dintre termenii utilizați de UNICEF este ”copil în situație de risc” (*child at risk*), care este definit ca „cel care a fost separat sau care constituie un eșec pentru unitățile primare ale societății care oferă în mod normal protecție: familiile și comunitatea lor” [19].

În statele orientale se utilizează frecvent termeni precum ”copil în dificultate”, ”copil aflat în circumstanțe dificile”. Profesorul chinez J.T. Liu a propus ca în termenul ”copil în dificultate” să fie incluși: copiii abandonati, orfanii, copiii cu dizabilități, copiii în zone sărace, copiii ai minorităților etnice, copiii adoptivi, orfani cu SIDA, copiii cu familii

criminale, copii cu autism și copiii forțați să muncească [14]. Un alt profesor din China, Chen a sugerat ca definiția să fie extinsă astfel ca să cuprindă pe lângă grupurile menționate de Liu și: bebelușii abandonati, copiii neînsoțiți, copiii străzii, copii care sunt victime ale violenței, copii infectați cu HIV și copii cu boli grave sau rare [14].

În țările occidentale termenul ”copii nevoiași” (*children in need*), de regulă, nu este definit printr-o clasificare, ci în termeni mai generali, în funcție de anumite condiții [4]:

1) este puțin probabil să obțină, să mențină sau să aibă posibilitatea de a atinge sau de a menține un standard rezonabil de sănătate sau dezvoltare fără furnizarea de servicii de la autorități;

2) sănătatea sau dezvoltarea lor este probabil să fie afectată în mod semnificativ, fără furnizarea de servicii din partea autorităților;

3) are dizabilități.

Comparând aceste definiții se observă că deși aparent sunt similare, abordarea copiilor este diferită. În țările estice situația acestor copii este văzută ca o excepție, o dificultate, pe când în cele vestice ea este ridicată la rangul de necesitate, nevoie.

În spațiul postsovietic se întâlnește mai frecvent noțiunea de ”copil în situații dificile de viață”. În dicționarul pedagogic al profesorului și doctorului în științe pedagogice rus I. A. Tyut’kova [20] copiii aflați în dificultate sunt clasificați în 4 grupe: copii aflați în situații dificile de viață; copii ce necesită ajutor din partea statului; copii aflați fără îngrijire părintească și copii orfani. Deși au o semnificație diferită, prezintă și trăsături comune. *Copiii aflați în situații dificile de viață* sunt copii fără îngrijire părintească; copii cu dizabilități; copii cu dizabilități în dezvoltare mentală și (sau) fizică; copii - victime ale conflictelor armate și interetnice, catastrofe de mediu și tehnologice, dezastre naturale; copii din familiile de refugiați și persoane strămutate intern; copii în condiții extreme; copiii ce sunt victime ale violenței; copiii care execută pedepse cu închisoarea în coloniile de învățământ, instituțiile de învățământ special; copiii care trăiesc în familii cu venituri mici; copii cu anomalii de comportament; copii ale căror mijloace de viață sunt afectate și nu pot depăși aceste circumstanțe singure sau cu ajutorul familiei. *Copiii aflați fără îngrijire părintească* sunt acele persoane sub vârsta de 18 ani (minori) la care au murit ambii sau un singur părinte; care au rămas fără grija unuia sau a ambilor părinți, ca urmare a privării părinților de drepturile părintești, luându-i de la părinți fără

a-i priva de drepturile părintești; recunoașterea părinților ca fiind incompetenți legal, dispăruți, declarându-i morți; ale căror părinți sunt bolnavi și asta interferează cu responsabilitățile parentale; ale căror părinți sunt reținuți în locuri de detenție, executând o pedeapsă cu închisoarea; copiii abandonați de către părinți în organizații de asistență medicală; copii ai căror părinți refuză să își crească copiii în alte cazuri, când minorul este recunoscut că a rămas fără îngrijire părintească. *Copiii ce necesită ajutor din partea statului* cuprind copiii ai căror părinți sau tutori nu își îndeplinesc responsabilitățile creșterii, educației și întreținerii lor, îi afectează comportamentul sau îi abuzează. *Copiii orfani* sunt considerați aceia, ai căror părinți au decedat.

În toate definițiile de mai sus copiii ce întâmpină anumite dificultăți erau clasificați în funcție de diverse grupuri de dificultăți. La nivel general, dificultatea, situația de dificultate sau situația dificilă de viață este o situație care indică anxietatea unei persoane care se află într-o poziție care îi afectează grav bunăstarea, siguranța vieții și din care nu poate ieși întotdeauna cu propriile forțe. Copiii aflați într-o situație critică, într-un mediu de conflict puternic, cu multe motive, pot fi considerați copii în situații dificile. Sitak și Larionova [21] au identificat ca factori determinanți ai situațiilor dificile următorii: condiții materiale de viață precare ale familiei; pierderea conexiunii familiei cu piața muncii; conflicte familiale, atmosferă psihologică disfuncțională în familie; alcoolismul și narcomania.

Importanța susținerii economico-sociale a copiilor aflați în dificultate este justificată și de teorema copilului neascultător a economistului american Gary Becker, care sugerează că într-o familie cu un părinte bogat și altruist chiar și copiii egoiști pot avea un stimulent financiar pentru a fi armonioși și amabili cu frații lor. Becker consideră că există o interdependență inversă între cantitatea și calitatea copiilor.

J. Basarab-Horwath considera că asupra dezvoltării necesităților copiilor nevoiași influențează o serie de factori, cum ar fi [2, p.324]: detaliile semnificative despre istoricul personal / familial; confuzia în istoria personală; nevoile terapeutice, altele decât infrafracțiunile, de ex. experiențele de abuz ale tânărului; problemele de sănătate; problemele de educație; cazarea; angajarea; abilități sociale; activități, hobby-uri, interese sociale; relații de camaraderie și prietenie cu ceilalți (adulți, colegi și copii mai mici); incluziunea socială și dorința individului de acceptabilitate socială; obiectivele și planurile persoanei.

Asupra situației dificile la copiii aflați în dificultate influențează și mediul familial dificil și circumstanțele sociale provocatoare, familiile fracturate și sărăcite, tulburări, parcursuri școlare nefericite și relativ neproductive, șomaj, plictiseală și sărăcie și probleme legate de sănătate (adesea legate de alcool și abuzul de droguri) cuprind peisajele sociale și realitățile trăite de acești copii, după cum afirmă B. Goldson [11, p.7].

O diferențiere dintre copiii care sunt victime ale neglijării și alții copii care au probleme de protecție este semnalată de Mayer și alții [15, pp. 728-729]. Astfel cu cât este mai mic copilul, cu atât mai mare este riscul copilului de a fi identificat ca victimă a neglijării, decât în cazul a oricărei alte forme de maltratare, totuși trebuie menționat că literatura cu privire la maltratare adesea subliniază vârsta tânără a mamei, calculată în general la momentul nașterii primului copil al mamei, ca factor de risc pentru maltratarea copilului și mai ales neglijare. Interpretarea relației dintre vârsta mamei și riscul de neglijare leagă în general riscul prezentat de vârsta tânără a mamei de statutul economico-social mai scăzut a mamelor adolescente, nivelul lor inferior de școlarizare, izolarea, stresul și cunoașterea limitată a nevoilor copiilor lor. Relația dintre vârsta fragedă a copilului și riscul de neglijare pe de o parte, subliniază vulnerabilitatea mai mare a sugarilor care sunt în întregime dependenți de îngrijirea oferită de părinți. Deoarece neglijarea este definită în mod esențial ca un răspuns inadecvat la nevoile de bază ale copilului, este de înțeles că copiii mai mici vor avea mai multe șanse să sufere de această lipsă, întrucât nu sunt capabili să pară să își modifice singuri propriile nevoi. De aceea, deseori, copiii victime ale neglijenței care își exprimă suferința prin comportament tulburător la adolescență ar putea fi considerați în schimb a prezenta dificultăți comportamentale.

Din cele observate în cele menționate mai sus s-ar putea conchide că copiii în dificultate reprezintă acele persoane care fiind minori în limitele vârstei legale, se află în situație de dificultate de ordin medical, psihologic, economic și/sau social în conformitate cu anumite criterii stabilite în funcție de genul dificultăților și trăsăturile fizico-psihice corespunzătoare copiilor în cauză, în cazul în care aceste dificultăți împiedică dezvoltarea normală a copiilor.

4. Copiii aflați în dificultate în Republica Moldova

Conform legislației Republicii Moldova, mai exact în Codul Familiei [5] copilul este o persoană cu o vârstă mai mică decât vârsta majoratului, considerată a fi de 18 ani și nu are capacitatea de exercițiu deplină.

Legea Nr. 140 din 14.06.2013 [13] delimitează copiii aflați în dificultate în 2 categorii: copii aflați în situație de risc și copii separați de părinți. Copiii aflați în situație de risc sunt clasificați în 10 grupe în funcție de situația de risc:

- a) copiii care sunt supuși violenței;
- b) copiii care sunt neglijați;
- c) copiii care practică vagabondajul, cerșitul, prostituția;
- d) copiii care sunt lipsiți de îngrijire și supraveghere din partea părinților din cauza absenței acestora de la domiciliu din motive necunoscute;
- e) copiii ai căror părinți au decedat;
- f) copiii care trăiesc în stradă, au fugit ori au fost alungați de acasă;
- g) copiii ai căror părinți refuză să-și exercite obligațiile părintești privind creșterea și îngrijirea copilului;
- h) copiii care au fost abandonați de părinți;
- i) copiii în privința unuia dintre părinții căroră este instituită o măsură de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, curatelă sau tutelă);
- j) copiii care sunt victime ale infracțiunilor.

Trebuie remarcat că ultima categorie de copii din listă a fost introdusă abia în 2018, iar la penultima categorie dacă până în 2017 intrau copii separați de părinți, începând cu acel an se precizează în ce tip de ocrotire judiciară se află părinții. Legea dată stabilește atribuțiile autorităților tutelare în domeniul protecției copilului, atât cele locale, cât și cele teritoriale. De asemenea, mai reglementează modalitatea de evaluare a situației copilului, evidența și asistența copiilor aflați în situație de risc; luarea copilului de la părinți sau de la persoanele în grija căroră acesta se află; plasamentul de urgență, cel planificat al copiilor separați de părinți.

Copiii pot fi plasați în: serviciul de tutelă/curatelă; serviciul de plasament de tip familial (casă de copii de tip familial, asistență parentală profesionistă) sau serviciul de plasament de tip rezidențial (casă comunitară, centru de plasament temporar, alt tip de instituție rezidențială).

În cazul copiilor ai căror părinți sunt plecați peste hotare informația privind identificarea acestora se prezintă autorității tutelare locale de către:

administrația instituțiilor educaționale – în fiecare semestru, până la data de 30 octombrie și, respectiv, 30 aprilie a fiecărui an sau de către specialistul în protecția drepturilor copilului, asistentul social comunitar, medicul/asistentul medicului de familie sau ofițerul de sector al poliției – în termen de 3 zile de la data identificării copilului. Evaluarea situației copilului se realizează de către specialistul în protecția drepturilor copilului, iar în lipsa acestuia – de către asistentul social comunitar și se efectuează în termen de până la 30 de zile. Părinții sau unicul părinte care pleacă peste hotare pe un termen mai mare de 3 luni și ai căror copii rămân în Republica Moldova urmează să informeze în prealabil autoritatea tutelară locală despre persoana în grija căreia rămân copiii.

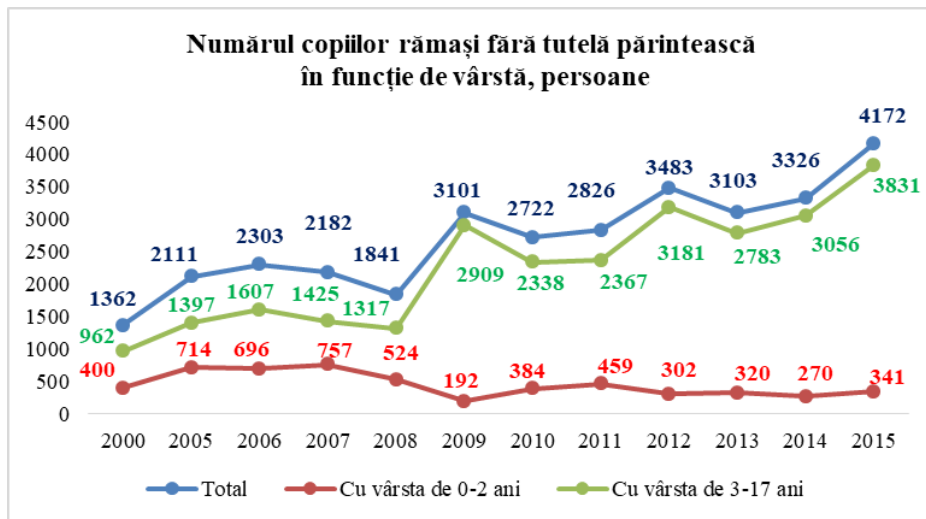
Legea dată face deosebire între copii rămași fără ocrotire părintească și cei rămași temporar fără îngrijire părintească. În prima categorie intră copiii ai căror părinți au decedat, sunt decăzuți din drepturile părintești, sunt supuși unei măsuri de ocrotire judiciare, au fost declarați dispăruți fără urmă, i-au abandonat sau au fost declarați decedați, toate acestea fiind confirmate prin acte sau prin hotărâre a instanței de judecată. Sunt o serie de cazuri când statutul de copil rămas fără ocrotire părintească se retrage: anularea hotărârii instanței de judecată privind decăderea din drepturile părintești a părinților copilului; restabilirea în drepturile părintești a mamei sau/și tatălui copilului; adopția copilului, încuviințată printr-o hotărâre a instanței de judecată; recunoașterea sau stabilirea paternității; expirarea sau revocarea măsurii de ocrotire judiciară instituite în privința mamei și/sau tatălui copilului; pronunțarea hotărârii instanței de judecată privind declararea capacității de exercițiu depline a mamei și/sau a tatălui copilului; anularea hotărârii instanței de judecată privind declararea mamei și/sau tatălui copilului ca fiind dispăruți fără urmă sau privind declararea lor ca fiind decedați; atingerea de către copil a vârstei la care are capacitatea deplină de exercițiu.

În rândul copiilor rămași temporar fără îngrijire părintească intră: cei ai căror părinți lipsesc o perioadă mai mare de 30 de zile din cauza aflării la tratament în condiții de staționar în instituții medicale; cei ai căror părinți nu au posibilitatea să-și îndeplinească obligațiile de creștere și educare a copiilor din cauza unor probleme grave de sănătate, fiind țintuiți la pat; cei ai căror părinți se află în arest; copiii luați de la părinți fără ca aceștia să fie decăzuți din drepturile părintești; copiii ai căror părinți lipsesc, fiind anunțați în căutare de către organele de drept pentru comiterea de

infrafracțiuni; cei ai căror părinți au fost pedepsiți cu privațiune de libertate; copiii ale căror date de identitate nu sunt cunoscute; copiii în privința părinților cărora se află în derulare procese judiciare privind decăderea din drepturile părintești, privind instituirea măsurii de ocrotire judiciară sau privind declararea lor ca fiind dispăruți fără urmă sau decedați. Toate aceste trebuie să fie confirmate prin documente sau prin hotărârile instanței de judecată. Printre criteriile după care statutul de ”rămas temporar fără ocrotire părintească” se retrage se pot menționa: recunoașterea sau stabilirea paternității; constatarea faptului că părinții sau unicul părinte sunt apti să-și îndeplinească drepturile și obligațiile privind creșterea și educația copiilor; prezentarea adevărului de eliberare dintr-o instituție penitenciară sau de sub arest a mamei și/sau tatălui copilului și a cererii acestora cu privire la înapoierea copilului, depusă la autoritatea tutelară teritorială care a stabilit statutul copilului, precum și a avizului autorității tutelare locale în a cărei rază domiciliază părinții privind oportunitatea înapoierii copilului pentru educație mamei și/sau tatălui, întocmit în urma evaluării de către asistentul social comunitar a garanțiilor morale și a condițiilor materiale ale părinților; anularea hotărârii instanței de judecată privind luarea copilului de la părinți fără ca aceștia să fie decăzuți din drepturile părintești; pronunțarea hotărârii instanței de judecată privind înapoierea copilului care a fost luat de la părinți fără ca aceștia să fie decăzuți din drepturile părintești conform procedurii judiciare; scoaterea mamei și/sau tatălui de sub urmărire penală sau încetarea urmăririi penale; atingerea de către copil a vârstei la care are capacitatea deplină de exercițiu; obținerea documentelor ce confirmă identitatea copilului ale cărui date de identitate nu erau cunoscute, precum și a datelor despre părinții lui, în baza avizului autorității tutelare locale în a cărei rază domiciliază părinții privind oportunitatea înapoierii copilului, întocmit în urma evaluării de către asistentul social comunitar a garanțiilor morale și a condițiilor materiale ale părinților.

Cu privire la copiii aflați în dificultate Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova oferă date statistice în cadrul unei publicații specifice editate cu suportul financiar al Reprezentanței UNICEF în Republica Moldova, denumită ”Copiii Moldovei”, care a cunoscut până în prezent 3 ediții (2008, 2012, 2016). În **Figura 1** este arătat numărul copiilor rămași fără tutelă părintească în funcție de vârstă. În grafic se observă o tendință generală de creștere a acestor copii, de la 1362 copii în 2000 la 4172 copii în 2015, o majorare de 2810 copii sau de 3,1 ori. Această creștere are loc din

contul copiilor cu vârsta de 3-17 ani, numărul cărora s-a majorat cu 2869 copii sau de circa 4 ori, în timp ce numărul copiilor cu vârsta de 0-2 ani rămași fără tutelă părintească a suferit scăderi minore.

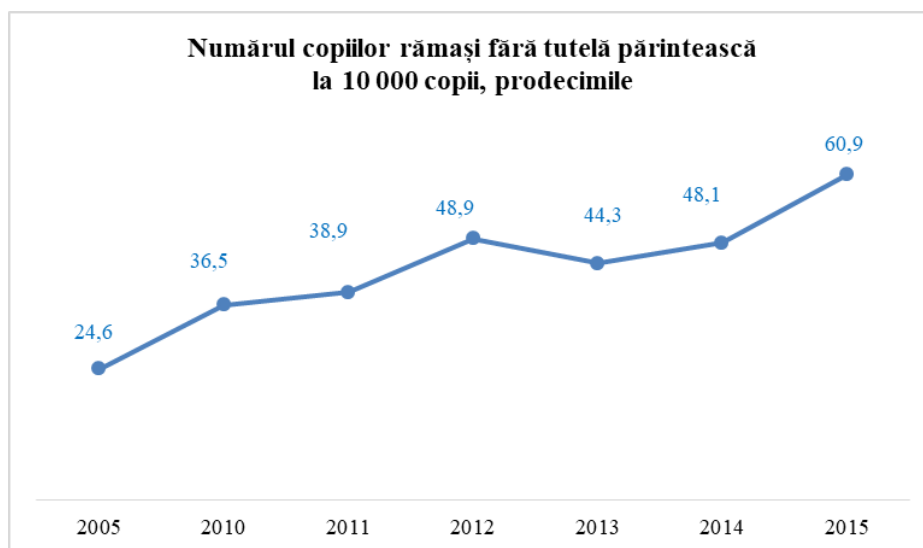

**Figura 1. Numărul copiilor rămași fără tutelă părintească
în funcție de vârstă, persoane, 2000-2015**

Sursa: realizat în baza datelor publicațiilor ”Copiii Moldovei” ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [6][7]

Numărul copiilor rămași fără tutelă părintească la 10 000 copii este prezentat în **Figura 2**. Ceea ce s-a observat în figura precedentă în termeni absoluți se confirmă și în această figură, însă în termeni relativi.

Dacă în 2005 numărul copiilor rămași fără tutelă părintească la 10 000 copii a constituit 24,6 prodecimile și s-a majorat practic pe toată perioada, ajungând de circa 2,5 ori mai mare în 2015 (60,9 prodecimile).

Figura 2. Numărul copiilor rămași fără tutelă părintească la 10 000 copii, prodecimile, 2005-2015

Sursa: realizat în baza datelor publicațiilor ”Copiii Moldovei” ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [6][7]

Numărul copiilor rămași fără tutelă părintească în funcție de motiv este prezentat în **Tabelul 1**. Cea mai mare parte a acestora sunt: orfani, cei cu părinți decăzuți din drepturi părintești, cei abandonați și cei cu părinți inapți de a întreține și educa copiii. Numărul copiilor orfani s-a redus de circa 2,2 ori în 2005 față de 2000, deși în anii următori a oscilat în jurul a 200-400 copii per an. În privința copiilor cu părinți decăzuți din drepturi părintești se observă în general o tendință de creștere (de circa 3 ori în perioada 2000-2015). Numărul copiilor abandonați deși a oscilat puternic de-a lungul perioadei, fiind mai mare în perioada 2000-2010 prezintă o tendință de scădere în anii 2011-2015. De-a lungul perioadei numărul copiilor cu părinți inapți de a întreține și educa copiii a oscilat constant în jurul a 300-700 copii pe an, cu unele excepții. Cel mai îngrijorător este că crește puternic numărul de copii rămași fără ocrotire părintească din alte motive (de circa 2,9 ori în perioada 2005-2015). Este foarte probabil că cel mai important motiv din această ultimă categorie să fie plecarea unuia sau

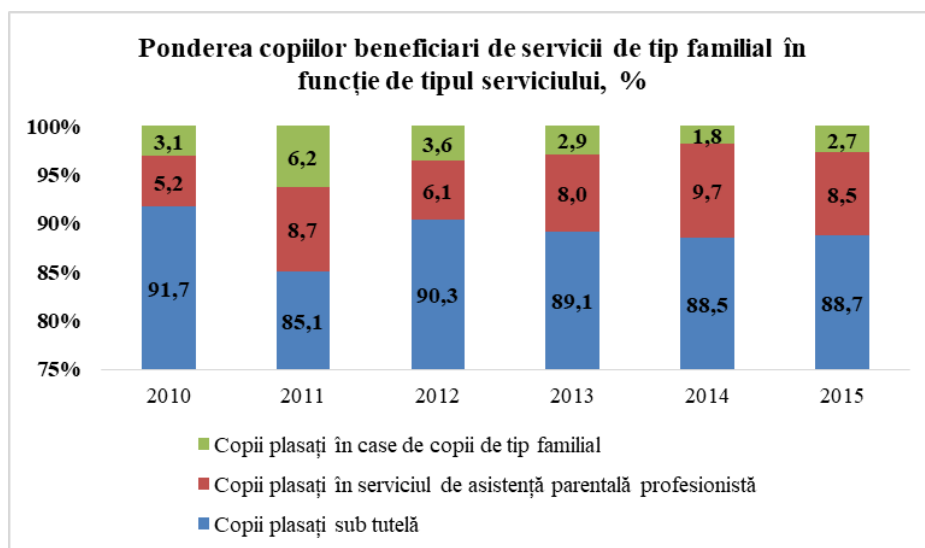
ambilor părinți peste hotare, deoarece după datele Biroului Național de Statistică în 2015 la 55,7% din copiii rămași fără ocrotire părintească acest statut li s-a stabilit datorită plecării peste hotare a unuia sau a ambilor părinți.

Tabelul 1. Numărul copiilor rămași fără tutelă părintească în funcție de motiv, persoane, 2000-2015

	Copii orfani	Copii cu părinți decăzuți din drepturi părintești	Copii abandonați	Copii cu părinți inapți de a întreține și educa copii	Alte motive
2000	470	58	158	676	-
2005	214	229	188	615	865
2006	298	207	134	533	1131
2007	264	335	160	511	912
2008	185	299	74	236	1047
2009	331	390	92	316	1972
2010	339	453	146	993	791
2011	297	456	102	491	1480
2012	315	449	60	673	1986
2013	395	542	41	664	1461
2014	379	570	34	666	1677
2015	380	689	35	563	2505

Sursa: realizat în baza datelor publicațiilor ”Copiii Moldovei” ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [6][7]

Ponderea copiilor beneficiari de servicii de tip familial în funcție de tipul serviciului este prezentată în **Figura 3**. Conform acestei figuri majoritatea copiilor aflați în dificultate sunt plasați sub tutelă, pondere ce nu s-a schimbat esențial de-a lungul perioadei 2010-2015. Ponderea copiilor plasați în case de copii de tip familial este cu mult mai mică, fără să se modifice esențial în perioada 2010-2015. O pondere ceva mai mare o au copiii plasați în serviciul de asistență parentală profesionistă, pondere ce s-a majorat de la 5,2% în 2010 la 8,5% în 2015, ceea ce demonstrează efortul autorităților de încadra copiii aflați în dificultate în familii.

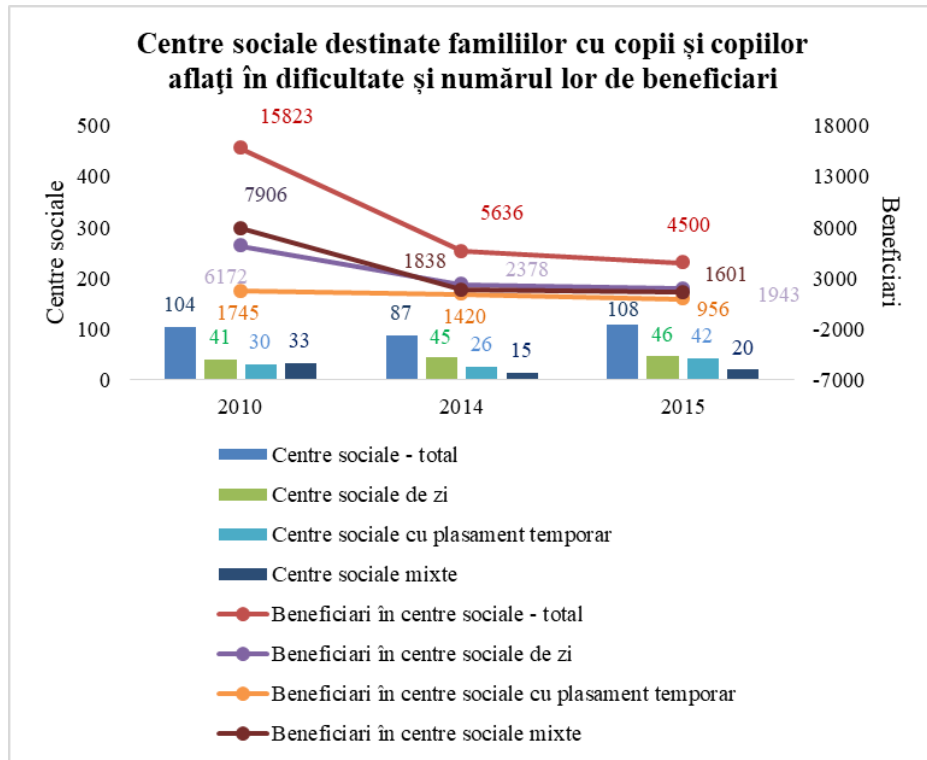

Figura 3. Ponderea copiilor beneficiari de servicii de tip familial în funcție de tipul serviciului, %, 2010-2015

Sursa: realizat în baza datelor publicațiilor ”Copiii Moldovei” ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [6][7]

În **Figura 4** sunt prezentate numărul de centre sociale destinate familiilor cu copii și copiilor aflați în dificultate și numărul lor de beneficiari. Figura ne arată că mai numeroase sunt centrele sociale de zi, urmate de cele cu plasament temporar, precum și cele mixte, numărul lor nemodificându-se foarte mult între 2010 și 2015. Se observă scăderea centrelor sociale mixte și

creșterea mai puternică a celor cu plasament temporar și o creștere mai mică a celor de zi în anii 2010-2015. Totodată, se observă o reducere puternică a beneficiarilor de serviciile a astfel de centre (de la 15823 la 4500 beneficiari în anii 2010-2015 sau de circa 3,5 ori). Această reducere are loc din contul reducerii mai ales a beneficiarilor centrelor sociale mixte și a celor sociale de zi și mai puțin a celor cu plasament temporar. Acest tablou, ca și la figura precedentă ne arată tendința autorităților de dezinstituționalizare a copiilor aflați în dificultate, dar și de reducere a cheltuielilor pentru întreținere a acestor instituții.

Figura 4. Centre sociale destinate familiilor cu copii și copiilor aflați în dificultate și numărul lor de beneficiari

Sursa: realizat în baza datelor publicațiilor ”Copiii Moldovei” ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [6][7]

Concluzii

De-a lungul istoriei categoriile de copii care erau considerate ”în dificultate” au variat semnificativ în funcție de contextul istoric, politic, geografic sau de altă natură. O dată cu instituirea drepturilor copiilor după crearea UNICEF conținutul acestei noțiuni sau a altor noțiuni analoge a fost sistematizat în cadrul documentelor internaționale, legislațiilor naționale, cât și în cadrul unor organizații de protecție a drepturilor copiilor și în literatura de specialitate. Totodată, aspecte psihomedicale și socio-economice ale acestor copii aflați în dificultate au fost studiate de numeroși cercetători.

Deși au fost formulate o multitudine de definiții a copiilor aflați în dificultate și a termenilor analogi în funcție de necesitățile definatorului, nu există o definiție unică universal acceptată a acestei categorii de copii. Această observație poate fi justificată de multidimensionalitatea acestui subiect, care cuprinde în mare parte aspecte de ordin economic, social, psihologic, medical, nefiind limitat doar la acestea. Totodată definițiile și termenii utilizați au variat nu doar în funcție de entitatea-definitor și de prioritățile acesteia, fie că sunt politici sau măsuri economico-sociale, norme legale sau cu titlu de recomandare sau ideologii sau priorități de altă natură, ci și în funcție de perioada istorică, formațiunea politică, dificultățile propriu-zise ale copilului și de alți factori.

Complexitatea problemelor acestor copii a determinat o diversitate mare de abordări ale susținerii economico-sociale a acestor copii: de la neglijare de către autoritățile de stat și de către societate în antichitate până la politici țintite pe mai multe subgrupuri de copii aflați în dificultate.

Ca și în cazul unor alte țări, în Republica Moldova, de asemenea, există astfel de copii, ale căror definire și clasificare sunt stabilite în legislația națională, unde sunt stabilite și autoritățile responsabile de identificarea și sprijinul acestor copii.

Deși datele cu privire la copiii aflați în dificultate în Republica Moldova au un caracter fragmentar, se pot identifica anumite tendințe în evoluția acestora. De-a lungul perioadei 2000-2015 numărul acestor copii s-a majorat, cu toate eforturile de dezinstituționalizare pe care autoritățile le-au întreprins, iar una din cele mai importante cauze ale acestei creșteri este plecarea unuia sau ambilor părinți peste hotarele țării, în urma cărora s-a stabilit statutul pentru acești copii. Deși tendința de dezinstituționalizare a acestor copii poate fi văzută într-o lumină pozitivă, totuși, în contextul instabilității economice, sociale, politice sau de alt ordin și migrației populației adulte peste hotare, autoritățile trebuie să ia în calcul că numărul acestor copii este foarte posibil în continuare să crească, la un moment dat va fi nevoie de alt fel de servicii pentru acești copii, de o schimbare de paradigmă în politicile de susținere a copiilor respectivi.

Bibliografie selectivă

- [1]. Ariès, P. (1965). Centuries of childhood: A social history of family life. [Ultima accesare 05.11.2019], Accesibil la: <https://archive.org/stream/CenturiesOfChildhood->

PhilippeAries/Philippe_Aries_Centuries_of_Childhood_A_Social_Bookos.org_djvu.txt

- [2]. Basarab-Horwath, J. A. (2001). *The child's world: assessing children in need*. Jessica Kingsley Publishers.
- [3]. Berkson, G. (2004). Intellectual and physical disabilities in prehistory and early civilization. *Mental Retardation*, 42(3), 195-208.
- [4]. Child in need. (2019). [Ultima accesare 05.11.2019], Accesibil la: <https://childlawadvice.org.uk/information-pages/child-in-need-services/>
- [5]. CODUL FAMILIEI Nr. 1316 din 26.10.2000, Publicat: 26.04.2001 în Monitorul Oficial Nr. 47-48, art. Nr.: 210, Ultima modificare: LP246 din 15.11.18, MO30-37/01.02.19, art. 89; în vigoare 01.03.19
- [6]. Copiii Moldovei = Дети Молдовы = Children of Moldova / Biroul Naț. de Statistică al Rep. Moldova. – Chișinău: S. n., 2012 (Tipogr. „Nova-Imprim”). – 278 p. ISBN 978-9975-4345-1-5.
- [7]. Copiii Moldovei = Дети Молдовы = Children of Moldova / Biroul Naț. de Statistică al Rep. Moldova; col. red.: Vitalie Valcov (preș) [et al.]. – Chișinău: S. n., 2017 (Tipogr. „Bons Offices”). – 250 p. ISBN 978-9975-87-225-6.
- [8]. Dicționarul etimologic român, Alexandru Ciorănescu, Universidad de la Laguna, Tenerife, 1958-1966
- [9]. Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan - Alexandru Rosetti”, Editura Univers Enciclopedic, 2009, 1230 p.
- [10]. Fitzgerald, J. T. (2016). Orphans in mediterranean antiquity and early Christianity. *Acta Theologica*, 23(1), 29. doi:10.4314/actat.v23i1s.2
- [11]. Goldson, B. (2000). Children in need 'or young offenders'? Hardening ideology, organizational change and new challenges for social work with children in trouble. *Child and Family Social Work*, 5(3), 255-266.
- [12]. Gracia, A., Arsuaga, J., Martinez, I., Lorenzo, C., Carretero, J., Bermudez de Castro, J., & Carbonell, E. (2009). Craniosynostosis in the Middle Pleistocene human Cranium 14 from the Sima de los Huesos, Atapuerca, Spain *Proceedings of the National Academy of Sciences* DOI: [10.1073/pnas.0900965106](https://doi.org/10.1073/pnas.0900965106)
- [13]. LEGEA PARLAMENTULUI REPUBLICII MOLDOVA Nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, Publicată: 02.08.2013 în Monitorul

- Official Nr. 167-172, art. Nr.: 534, Data intrării în vigoare: 01.01.2014, Ultima modificare: LP238 din 08.11.18, MO441-447/30.11.18, art.709
- [14]. Liu, Ji-Tong. 2005. The Theoretical Framework and the Policy Framework of Children’s Welfare in the Period of Social Transformation. *China Youth Study* 7: 29–34
- [15]. Mayer, M., Lavergne, C., Tourigny, M., & Wright, J. (2007). Characteristics differentiating neglected children from other reported children. *Journal of Family Violence*, 22(8), 721-732.
- [16]. Orphan Care and the Early Church — Story International. (2019). [Ultima accesare 05.11.2019], Accesibil la: <https://www.storyintl.org/blog/2019/1/31/orphan-care-and-the-early-church>
- [17]. Robert A. Schultz (2010). [Information Technology and the Ethics of Globalization: Transnational Issues and Implications](#). IGI Global Snippet. ISBN 978-1-60566-923-6. Retrieved 7 July 2013.
- [18]. UN General Assembly, Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, 15 p., [Ultima accesare 05.11.2019], Accesibil la: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>
- [19]. UNICEF, May 2001, Towards Monitoring Child Protection in East Asia and the Pacific
- [20]. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений - Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 2008, - 544 с.
- [21]. Ситак Л.А., Ларионова Е.Г. ДЕТИ, ОКАЗАВШИЕСЯ В ТРУДНОЙ ЖИЗНЕННОЙ СИТУАЦИИ И ИХ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА // Гуманитарный научный журнал. 2017. №1. [Ultima accesare 06.11.2019], Accesibil la: <https://cyberleninka.ru/article/n/deti-okazavshiesya-v-trudnoy-zhiznennoy-situatsii-i-ih-sotsialno-pedagogicheskaya-harakteristika>